

JE ZULT MAAR PECH HEBBEN!
Kritische kanttekeningen en suggesties
bij een praktijk van
het aanvankelijk leesonderwijs

aanvankelijk lezen

Caesar (Mommers) is de man als het om aanvankelijk leesonderwijs gaat in de jaren zestig en zeventig. Sinds kort zijn er weer methodes die heel andere wegen wijzen.

Bepaalde werkwijzen blijken niet gunstig te zijn, zegt Frits Litmaath, die les geeft aan een pedagogische academie. Hij wijst op enkele gevaren in de leerleesdidactiek: te grote aandacht voor techniek, te slaafs volgen van één methode, te weinig oog voor de thuistaal van de kinderen. Hoe kan het beter? Laat ze maar meer (desnoods fout) schrijven, zegt hij, dan gaan ze beter lezen.

Ik ken onderwijzers/onderwijzeressen, die het klaarspelen veel kinderen in een minimum aan tijd de grondbeginselen van het lezen bij te brengen. Vaak heb ik gedacht, dat zulke onderwijsgevenden schapen met vijf poten waren, te meer als ik vaststelde, dat hun leerlingen ook nog foutloos en verzorgd een aantal woorden op papier konden krijgen. Zou de schijn werkelijkheid zijn? Zou dé methode voor alle kinderen bestaan? Zou elke onderwijzer(es) dat voor elkaar krijgen?

Het leren lezen begint soms te vroeg

Op veel scholen begint de onderwijzer(es) te vlug met de aanvang van het lezen leren. Sixma mag dan wel een aantal leesvoorwaarden beschrijven, maar hij geeft niet aan hoe het leesonderwijs moet zijn. Bovendien mis ik in zijn toets minstens twee voorwaarden, te weten de belangstelling van het kind én aandacht voor de thuistaal,

waarmee kinderen op school komen.

Wellicht is er trouwens samenhang tussen die twee voorwaarden, om met succes met het leren lezen te starten. Veel kinderen in ons land zouden best met het leesproces willen beginnen, als de schrijfwijze van de te lezen zinnen, woorden of letters overeenstemde met de thuis gebruikte taal of spraak.

De kloof tussen oudertaal en schooltaal is vaak erg groot. Zolang er geen leesmethodes ontwikkeld zijn, die aansluiten bij het dialect/sociolect van veel kinderen, zullen deze kinderen vertrouwd moeten raken met de overeenkomsten en verschillen tussen de gebruikstaal thuis en op school. De geëigende weg daarvoor is voor nog-niet-lezers waarschijnlijk de contrastieve analyse, die in ons land ingang vond via het *Kerkrade-project*: dag aan dag doen kinderen eerst ervaring op met overeenkomst en verschil tussen de hun vertrouwde luister/spreektaal en de nieuwe taal,

die ze zich van horen-zeggen eigen maken in allerlei gespreksituaties en zeker ook door het voorlezen. Pas als kinderen gewoon zijn aan de eigenaardigheden van de standaardtaal en de interesse voor schriftelijke communicatie aanwezig blijkt te zijn, zouden een aantal methodieken voor het aanvankelijk lezen voorhanden moeten zijn. Begint een onderwijzer(es) uit plichtsbesef of gewoonte eerder met deze nieuwe vorm van culturele bedrijvigheid, dan is de kans niet gering dat de inzet van de kinderen afneemt en het leren lezen verloopt met veel wisselvalligheid in voor-
ring.

Eén leesmethode kan niet voldoen

Uitgangspunt voor onze leerleesmethodiek moet altijd blijven, dat deze methode dít kind toevallig een handje helpt bij het proces dat tot lezen leidt; maar ook niet meer dan dat. De vigerende methode is níet het ei van Columbus, al willen uitgevers ons dat doen geloven. De geschiedenis van de werkwijzen, waarmee kinderen tot lezen kwamen, toont dat er steeds nieuwe methodes ontworpen werden en dat in elke tijd een bepaalde methode de beste heette. Zo menen veel onderwijzers ook nu de beste methode in huis te hebben en afwijken van die methode kan in hun ogen dan ook alleen maar tot mindere resultaten leiden. Dat lijkt me een gevaarlijke misvatting. Elk kind leert iets op zijn manier. Het ene kind zoekt constant aansluiting bij zijn gehoor, als het lettertjes ontraadselt, omdat het de taal tot dat moment alleen van horen-zeggen kent; het andere kind gebruikt bij voorkeur zijn gezichtsvermogen: het kijkt en vergelijkt; het derde kind zoekt tastend en handelend de weg in de doolhof van klanken en letters. Daarnaast zijn er nog globalisten en detaillisten onder onze kinderen. Zouden onderwijzers ook niet op de hoogte moeten zijn van veel meer dan die ene methode, ook al is die een synthese van veel (oudere) methodes? Geen enkele methode kan toch waardeloos zijn, anders zouden eindeloos veel mensen in ons land analfabeet gebleven zijn. Vermoedelijk leren kinderen zelfs lezen ondanks de methode.

Is leren lezen een techniek leren?

Dat laatste wordt overduidelijk gedemonstreerd door kinderen, die met behulp van de *mini*

LOCO hun eerste leesstappen zetten. Zelden zal de commercie een duidelijker wanproduct op de markt gebracht hebben. Lezen blijkt daar namelijk enkel een techniek te zijn, die visueel aangeleerd kan worden. Dat lezen te maken heeft met taal, dus met communicatie, dus met expressie door woord, gebaar of schrift blijft verscholen achter het figurenlegspelletje. Dan is ook te verklaren, dat de maker op een en dezelfde bladzijde allerlei soorten woorden door elkaar aanbiedt. Je iets voorstellen bij een woord schijnt er niet toe te doen, anders zouden woorden als bijvoorbeeld 'ben' en 'het' er niet als losse woorden in staan. Maar ook echte en gangbare methodes hebben de neiging de techniek bij het leren lezen te overschatten, anders kan ik niet verklaren waarom de ene methode zoveel nadruk legt op het lezen van zinloze woordkernen, waarom een andere methode zo lettergericht is, waarom weer een andere methode zo systematisch oefent met het hakken en plakken van eenlettergrepen woorden, voordat ze de stap wagen naar het omgaan met twee- en meerlettergrepen woorden. Gemotiveerde kinderen breken heel snel door de techniek heen en lezen alles, omdat ze zelf ervaren dat letters de betekenis van schriftelijke taaluitingen dienen. Daarom verbaas ik me ook, dat er toetsen ontwikkeld zijn voor de leessnelheid. Ook dat is een voorbeeld van hoe het eigenlijk niet zou moeten, want snelheid in het oplezen van losse woorden gaat voorbij aan de bedoeling, waarmee mensen lezen.

Kinderen moeten fouten schrijven

Vaak is een laag tempo bij het lezen niet ongunstig voor het verwerven van een behoorlijk woordbeeld. Langzaam woorden en zinnen overzien helpt ook om niet betekenisloos en zonder begrip te gaan lezen. Het zal de lezer niet ontgaan, dat ik een warm pleidooi houd voor zinnig lezen. Helaas moeten wat dat betreft heel wat oefenboekjes en aanvankelijk leesboekjes herzien worden. Veel verhaal zit er vaak niet in en als het er in zit, is het eerder infantiliserend dan op het niveau waar kinderen naar toe moeten. Het is net of de schrijvers of schrijfsters kinderen van ongeveer 6 jaar onderschatten en constant menen op de hurken te moeten gaan zitten. Een bijkomend effect van de overdreven aandacht voor technisch correct lezen is de gewoonte op nogal wat lagere scholen om kinderen van

het stellen af te houden. Overschrijven van geanalyseerde en gesynthetiseerde woorden mag, want dat kan foutloos geschieden, maar zelf experimenteren met de letters, die kinderen al kennen, schijnt uit den boze te zijn.

Een frappant voorbeeld wil ik u niet onthouden. Enkele jaren geleden gaf ik mijn studenten, die in een eerste klas oefenden, de opdracht mee om tegen Sinterklaastijd de kinderen uit te nodigen een tekstje te schrijven: een brief aan Sinterklaas, een verhaal over Zwarte Piet, een verlanglijstje, een tekening van het feestelijk gebeuren met een poging tot bijschrift waren de suggesties, die de studenten meenamen. Meer dan de helft van de aanstaande leerkrachten kwam met niets op de academie terug. Hun mentor of mentrix had hun verboden mijn verzoek uit te voeren, want de kinderen *konden niet schrijven*. Bij navraag bleek, dat de kinderen *niet foutloos konden spellen*. Op zulke scholen moet in klas 2 tot en met klas 6 heel wat bijgesteld worden, om kinderen alsnog schrijfplezier te laten ontwikkelen.

Die houding is ook kortzichtig ten aanzien van een kind, dat wel mag/moet leren lezen, maar dat op school verboden wordt het complement van lezen toe te passen. Zelf schrijven is toch een uitstekende oefening om opnieuw de vaardigheden van het lezen toe te passen; opnieuw het proces gaan van: links beginnen, analyseren en samenvoegen. Als kinderen dan fouten maken, heeft de onderwijzer die foutloos werk wil zien, een kans te meer om de aard van de fout te ontdekken en passende hulp te bieden. Ik zelf zou nooit voor foutloos spelwerk kiezen, als ik daarmee het stellen zou afleren.

Dat kinderen schrijven, dat ze hun gevoelens en gedachten op papier zetten, is taal, en spelling is daaraan levenslang ondergeschikt.

Ik geniet thuis wekelijks van de verhalen, invalen, versjes en briefjes van mijn kinderen, omdat ze op hun school fouten mogen maken, ik zou bijna schrijven wel fouten moeten maken, omdat je wel uitzonderlijk begaafd moet zijn, wil je gedurende de lagere schoolperiode werkelijk spellingvast worden. Misschien zal mettertijd blijken, dat zelfs de doordachte lees- en spellingopzet van Kooreman de schrijfwil en schrijfdurf van kinderen benadeelt.

Slot

Als ik schrijf: je zult maar pech hebben, dan denk ik aan kinderen, die ongeacht hun thuistaal, meteen moeten leren lezen in de eerste klas, aan kinderen, die in het harnas van één methode gestopt worden, aan kinderen, die technisch bekwaam moeten zijn.

Geraadpleegde literatuur

- Brus, B. Th. en M.J. Voeten *Eén minuut-test* Nijmegen 1972²
- Caesar, F.B. *Test voor de technische leesvaardigheid* Tilburg z.j.
- Caesar, F.B. *Veilig leren lezen. Kort overzicht ten dienste van Opleidingsinstituten voor onderwijsgevenden* Tilburg 1980
- Hagen, A. e.a. *Dialekt en onderwijs in Kerkrade; samenvattend eindrapport* Nijmegen 1975
- Hagen, A. 'Didactische benaderingen van het dialectspreken' in: *Moer* 1976, p. 337-345
- Heijmans, A.M. *Mijn Taalboek* Leiden 1960
- Kappers, E.J. *Naar voorbereidend lezen* Tilburg 1979
- Kooreman, H.J. 'Hoe moeten kinderen leren lezen en schrijven' in: *Resonans* 1975, p. 133-136
- Kooreman, H.J. en J. Keuper-Makkink *Theoretische handleiding voor Letterstad* Groningen 1975
- Kooreman, H.J. *De L40-benadering toegepast op het lezen en spellen* Groningen 1976
- Lithmaath, Fr. en P.H. van de Ven 'Wat houdt moeder-taalonderwijs aan de basis in?' in: Bernard T. Tervoort *Wetenschap en taal. Een nieuwe reeks benaderingen van het verschijnsel taal* Muiderberg 1979, p. 22-34
- Malmquist, E. en B.Th. Brus *Lezen leren, lezend leren. Beschouwingen en aanwijzingen met betrekking tot het leesonderwijs in al zijn facetten* Tilburg 1974
- Mommers, M.J.C. 'Hedendaagse theorieën over het leesproces en de structuurmethode voor aanvankelijk lezen' in: *Pedagogische Studiën* 1978, p. 343-353 en p. 383-397
- Mommers, M.J.C. 'Functie en inhoud van voorbereidend aanvankelijk leesonderwijs' in: *JSW* 1980, p. 82-93
- Nijmeegse werkgroep taaldidactiek *Taaldidactiek voor de kleuterschool* Groningen 1979
- Sixma, J. *Voorwaardenonderzoek speciaal het leesvoorwaardenonderzoek* serie D.A. 3b, nr 5, Groningen 1974
- Venema, B. *mini LOCO; voorbereidend taal-lezen* 1 en 2, Groningen z.j.
- Werkgroep Nijdam *Ans en Hans* Alphen aan de Rijn 1962